

Поняття конкурентоспроможності особистості: соціально–філософський вимір

Досліджено соціально–філософський зміст понять «конкуренція», «конкурентоспроможність», «конкурентоспроможна особистість». Виявлено, що конкуренція виступає необхідною сутнісною умовою існування людини, а конкурентоспроможність – способом її існування.

Ключові слова: *людина, індивід, індивідуальність, особистість, конкуренція, конкурентоспроможність, конкурентоспроможна особистість.*

У сучасній соціально–філософській літературі ведеться жвава дискусія стосовно того, як оптимізувати життя людини і суспільства у складних умовах загострення низки проблем, які в узагальненій формі постають у якості наступного питання: як вижити людині у сьогоденні?

Дійсно людина на сьогодні опиняється на межі існування реального та віртуального, глобального – локального, де події локального масштабу стають надбанням всього людства. Сьогодення, як зазначає Е.Тоффлер, у своїй роботі «Революційне багатство», характеризується низкою драматичних подій, які, в свою чергу, мають дуальний вимір існування – глобальний та локальний, і це сучасні умови формування нового типу особистості, яка має встигати за тими прискореними темпами розвитку усіх сфер життєдіяльності суспільства для того, щоб оптимізувати умови власного існування. Як раз останні двадцять років історії свідчать про настання інтенсивного розгортання глобалізаційних процесів, які й постають новими умовами формування особистості. Як зауважує автор зазначеної праці, розвиток сучасного людства відбувається під тиском таких подій як «...отруєння людей газом «Зарін» в токійському метро членами невідомої секти, клонування вівці Доллі... імпічмент Білла Клінтона... розшифровка геному людини, нереалізована загроза виведення з ладу всіх комп'ютерів... розповсюдження СНІДу, атипової пневмонії та інших хвороб... трагедія 11 вересня 2001 року... війна в Іраку... руйнівні цунамі, наслідком яких був ураган «Катріна» у 2005 році» [11, с.5]. Але, як вдало далі підмічає автор, на тлі цих всіх подій «...ці драми також супроводжувались й економічними потрясіннями, наприклад, азіатська криза 1997–1998 років, стрімкий розвиток системи електронних комунікацій, спад та оновлення роботи біржі, введення євро, зріст цін на нафту, корпоративні скандали, прихований торговий дефіцит США і, що особливо важливо, розквіт Китаю» [11, с.6].

На перший погляд ці події є досить різними, але якщо дослідити сутність цих аспектів, то стає очевидним, що вони обумовлюють і структурують людську діяльність, розвиток міжнародних відносин у відповідному напрямку. Так, наприклад, українці в повсякденному житті ціну за квартиру або авто називають в доларах США або в євро, ціна за газ між країнами також обумовлюється в доларах США. Отже, такими є нові реалії формування та розвитку як світового співтовариства загалом, так і особистості зокрема.

При цьому, насамперед, актуалізується соціально–філософське розуміння людини як такої, що характеризується поняттями «індивід», «особистість», «індивідуальність», а також тлумачення поняття «виживання», яке у свою чергу пов'язане із поняттям «конкурентоспроможність».

Отже, у сьогоденні, проблема формування конкурентоспроможної особистості постає як нагальне питання, оскільки тільки у такому форматі розуміння людини, можна віднаходити оптимальні шляхи для виживання людства взагалі, і людини зокрема.

Розв'язання окреслених питань доцільно починати із диференціації понять «людина», «індивід», «особистість», «індивідуальність». Хоча ця диференціація здається

вже достатньо досліджена в філософській літературі, однак, на наш погляд, вимагає провести наступні уточнення і доповнення.

У більшості джерел філософської літератури ХХ століття визначення поняття «людина» має усталений наступний вигляд: «Людина – це біо-соціальна істота». У такому визначенні підкреслюється те, що людина постає носієм живого (біо). Але, більше того людина має й те, що у соціокультурному вимірі окреслюється поняттям «дух», «душа».

Тому, на нашу думку, доцільно звернути увагу на наступне визначення поняття «людина». «Людина – це душевно означена, природно-соціальна істота» [6, с.27]. Таке визначення людини також дається і у філософському енциклопедичному словнику: «Людина – природно-соціальна істота, якісно особливий ступінь живих організмів на Землі, здатних до свідомої саморегуляції, завдячуючи чому вона постає як суб'єкт суспільно-історичної діяльності й культури» [13, с.350]. У першому визначенні людини акцентується увага на душевній означеності людини, що й розкриває творчу природу людського існування, де людина постає причиною змін у бутті.

Таке визначення поняття людини вказує на те, що вона має не тільки особливу тілесну природу, але й наділена цілеспрямовуючою і креативною діяльністю.

Водночас, використовуючи поняття «індивід», ми показуємо, що люди не схожі одне на одного. Мають окремі властивості, які притаманні одним і відсутні в інших. А найголовніше те, що поняттям «індивід» виокремлюється своєрідність і неповторність діяльності кожної людини, а також й те, що процес соціалізації передбачає існування індивідів в єдності. При цьому рівень соціалізації і визначає рівень конкурентоспроможності кожної особистості, а це коливання визначається або повним злиттям із колективом, або ж виокремлення індивідуального, неповторного. У сучасній філософській літературі визначення поняття «індивід» на перший погляд є усталеним. Походить слово від латинського «individuum», що в перекладі означає одиничне на відміну від сукупності, маси. Позначення окремого буття, живої істоти, окремої людини на відміну від колективу, соціальної групи, суспільства в цілому: «Індивід – це будь-який екземпляр роду людських істот» [13, с.239]. Однак, з точки зору класичного підходу, поняття «індивід» відображає сказане вище. Але, сьогодні вимагає більш прискіпливого розгляду, де поняття «індивід» вказує на наявність відмінностей між людськими істотами. Саме це підкреслює те, що кожен індивід не просто діє самостійно, але й, одночасно, поєднаний з іншими індивідами в розв'язанні будь-яких проблем, що й постає необхідною умовою існування, виживання і конкурентоспроможності кожної особистості. Ці якості унікальності, неповторності окреслюються поняттям «індивідуальність». Індивідуальність постає складовою цілісної природи людини, яка змінює свою особливість в процесі життєдіяльності. В свою чергу особистість вбирає в себе всі риси, які притаманні людині.

Усталеним є підхід, який розглядає індивідуальність як акцент на різні особливості даного індивіда, його своєрідність і неповторність. Також поняттям «індивідуальність» підкреслюються різні мотиви і взаємодії людей. На думку К.К. Платонова, радянського психолога, індивідуальність людини – це система особливостей людини як індивіда і як організму, і як особистості. На його думку, індивідуальність треба розуміти як ієрархічну єдність системних якостей з низькою рівнів [9, с.60–61]. К.К. Платонов виокремлює такі рівні індивідуальності: найнижчим рівнем індивідуальності є сомато-морфологічна індивідуальність (фотографія); наступний рівень – біохімічна індивідуальність (несумісність тканин, алергії); фізіологічна індивідуальність (має індивідуальність невризму, яка є загальною для людини і безхребетних тварин); процесуальна психічна індивідуальність – це наступний рівень і він є ще більш загальний для людини і хребетних тварин; змістовна психічна індивідуальність людини вже як особистості є продуктом її взаємодії зі світом; соціально-психологічна індивідуальність є властивою лише людині. Вона є продуктом спілкування між поколіннями і визначає індивідуальність творчості особистості.

Сучасний психолог П.Горностай висловлює думку, що індивідуальність виступає розв'язанням проблем між біологічним і соціальним в людині. Адже вище було визначено, що людина – це природно-соціальна істота і, на думку П.Горностая, дуалізм душі і тіла, їх суперечність і визначають сутність існування людини. Суб'єктивні фактори

виступають основою для зняття суперечностей між біологічним і соціальним в людині, які визначають рівень розвитку індивідуальності, тобто досягають рівня саморозвитку особистості [10, с.145]. Отже, індивідуальність спонукає людину до змін в собі і в суспільстві. Тобто, вона виступає умовою розвитку як окремо взятої особистості, так і суспільства в цілому.

На думку відомого російського психолога Б.Г. Ананьєва індивідуальність є найвищою ланкою в триаді «індивід», «особистість», «індивідуальність». Індивідуальність, на думку дослідника, є не лише сукупністю індивідуально психічних особливостей, а разом з тим є єдністю і взаємозв'язком властивостей людини як особистості [1].

Саме через поняття «індивідуальність» варто, на нашу думку, розглядати сутність поняття «особистість» – унікальної, неповторної характеристики людського існування.

В філософському енциклопедичному словнику «особистість» розглядається як «аспект внутрішнього світу людини, що характеризується унікальністю і відкритістю; реалізується у самопізнанні та самотворенні людини і об'єктивується в артефактах культури» [13, с.457]. Але слід зазначити, що особистість не може існувати окремо від певного соціуму, який виступає середовищем де формується, розвивається і реалізується особистість. Тому цілком вірно автори праці «Культура. Ідеологія. Особистість» звертають увагу на наступне визначення особистості: «Особистість її внутрішній світ не існують і не можуть існувати поза конкретною системою суспільних відносин. Людина є продуктом суспільно-історичного розвитку і його суб'єктів» [3, с.87]. Але зміст особистості не вичерпується відображенням сукупності суспільних відносин, насамперед, особистість засвоює лише частину родової сутності людини, а її змістом стають лише ті відносини, які особистість зробила надбанням свого «я». Також з необхідністю слід підкреслити, що взаємообумовлений розвиток людини і суспільства має дві сторони. Перша, суспільство є тим наперед заданим середовищем, де розвивається і реалізується особистість. Друга, буття самої особистості виступає умовою відтворення і оновлення всіх соціальних процесів. «Особистість – постає не просто соціальним аспектом людини, результатом впливу суспільства на особистість, а є соціально сформована якість суб'єктивності, коли індивід може проявити себе соціальним суб'єктом, суб'єктом індивідуального і соціального життя» [3, с.53–54]. Таким чином, особистість постає одиничним виразом життєдіяльності, сукупності усіх соціальних відносин. Вона визначається реальними зв'язками, які характеризують взаємодію індивіда з іншими індивідами, які живуть і вступають в соціальні відносини. Особистість є унікальною і неповторною, оскільки людина займає специфічне місце в системі суспільних відносин. Саме унікальність та неповторність робить особистість конкурентоспроможною і здатною не тільки виживати, а й створювати оптимальні умови для власного існування. Тобто, людське життя спрямовано не тільки на те, щоб виживати серед тих умов, процесів, явищ, що відбуваються навколо неї, а створити і скеровувати своє життя так, щоб процвітати. Це можливо тоді, коли людина визначає свої життєві орієнтири, цілі, мету, що стає можливим тільки набуттям людиною такої якості як особистість.

В процесі з'ясування сучасного змісту поняття «особистість» ми відзначали той факт, що людина в продовж свого життя набуває якісних характеристик.

Але слід зауважити, що особистість не формується лише сприймаючи все ззовні. Вона формується не тільки в міжособистісних стосунках під впливом певного середовища, що є носієм певних норм, цінностей, які сприймає людина в процесі соціалізації, адже людина ніколи не залишається поза соціальним середовищем. Процес формування особистості включає в себе також створення власного внутрішнього світу, який є неповторним і унікальним, притаманним лише окремій особистості.

Як ми вже зазначали на початку статті сучасні процеси соціалізації відбуваються на двох основних рівнях: глобальному та локальному і умови, в яких соціалізується людина сутнісним чином відрізняються від попередніх. Особливим чинником формування сучасного типу людини є економіка. Але, здавалося б ідея не нова. На сьогодні термін «економіка» має дещо інший зміст, ніж в класичних відомих працях. Так Е.Тоффлер говорить про настання «інтелектуальної економіки». Автор зазначає, що «на сьогодні навіть самі необізнані спостерігачі не можуть не бачити, що економіка США та деяких країн світу трансформується, перетворюючись в «інтелектуальну» економіку, управ-

ління якої здійснюється завдяки розумові» [11, с.18]. Тільки конкурентоспроможна особистість здатна не тільки бути успішною в бізнесі, а й трансформувати, удосконалювати соціальну сферу, культурну, систему освіти. Адже це ті основи на яких тримається життєдіяльність людей. Але сьогодення характеризується кризовим станом названих соціальних інститутів. Чому ми зараз спостерігаємо дану кризу? Відповідь цілком очевидна. Все більше сфер людської життєдіяльності – віртуалізується і більшість людей не підготовлена до таких масштабних змін.

З необхідністю для подальшого аналізу поняття конкурентоспроможної особистості виникає потреба з'ясувати, що собою являє термін «конкуренція» та «конкурентоспроможність», а також «конкурентоспроможна особистість».

На перший погляд поняття «конкуренція» має досліджуватись в економіці і характеризувати, як зазначається в більшості джерел економічної літератури, основу ринкового господарства, тип взаємовідносин між виробниками з приводу встановлення цін та обсягів запропонованих товарів на ринку. Можливо для економіки такого визначення достатньо, але в соціально-філософському розумінні даного терміну – ні. І для сьогодення також. Оскільки сама економіка переорієнтовується, особливо інтенсивним чином з другої половини XX століття, із сфери виробництва – на сферу послуг. Інтенсивне розгортання глобалізаційних процесів зумовлює посилення суперництва не тільки на глобальному рівні існування, а й між людьми зокрема.

В сучасній науковій літературі приділено досить багато уваги проблемі конкуренції. Основи теорії конкуренції були закладені А.Смітом наприкінці XVIII ст. На сьогодні конкуренція постає економічною категорією, тлумачення якої приділено увагу в роботах таких науковців як: Д.Рікардо, Дж.С.Міль, А.Маршалл, Ф.Хайек та інших.

Конкуренція існувала в житті людей ще задовго до категоріального окреслення цього явища суспільного життя. Так всі люди використовують його в повсякденному житті і використовують такі терміни як суперництво, боротьба за виживання, яка властива всій живій природі.

Перші згадки про конкуренцію сягають ще часів античної Греції. Так грецький поет Гесіод у своїй праці «Труди і дні» розповідаючи про богиню чвар Ериду відкрив одночасно й позитивну сторону її ества. Де конкурентна боротьба постає основою життя людини. Ерида спонукає до праці ледачого, коли той спостерігає як завдяки сумлінній праці багаті його сусід і сам відповідно береться до справи [2, с.52].

Перший англійський словник, який датується 1604 роком містив наступне визначення терміну «конкурент». «Це той, хто хоче отримати ту чи іншу річ чи посаду, що й інший»[2]. Плин часу не вніс сутнісних коректив у тлумачення цього терміну.

Так, в економічній літературі вживаються наступні визначення конкуренції. А.Сміт акцентує увагу на тому, що конкуренція постає динамічним процесом, механізмом саморегулювання ринку [16].

К.Маркс у своїй праці «Злиденність філософії» розглядав конкуренцію як змагання заради прибутку [7].

Ф.Енгельс в роботі «Конституційне питання в Німеччині» вважав, що конкуренція це те, що спонукає розвиватися, щодня збільшувати свої капітали, щодня зменшувати витрати виробництва своїх товарів, щодня розширювати свої торгові зв'язки, свої ринки... [4].

А.Маршалл в роботі «Принципи економіки» стверджував, що конкуренція являє собою змагання однієї людини з іншою особливо під час продажу або купівлі чого-небудь [15].

Отже, аналіз даного поняття спонукає нас звернути увагу на соціально-філософський аспект поняття «конкуренція». Де конкуренція означає такий тип взаємовідносин між людьми, змістом яких стає конкурентна боротьба, а основною метою – стати успішнішим за інших. При цьому використовувати як власні здатності, так і інших людей, які поки що не вбачають у своїй діяльності вдалого втілення і результативності.

При цьому варто відразу звернутися до аналізу наступного терміну «конкурентоспроможність». Саме цей термін характеризує здатність людини вбачати у своїй діяльності результативність, яка дозволяє їй стати успішною, реалізувавши свої можливості, або завдяки своїй творчості та креативності втілювати в життя свої ідеї. Ми зауважуємо, що саме завдяки креативності, оскільки в статті ми цитували

Е.Тоффлера, що завдяки розумові економіка стає інтелектуальною. Але тоді перед нами виникне ще одна задача – з'ясувати кого вважати розумною людиною і чи вона є успішною, багатою і та яка реалізувала свої можливості чи ні? Адже на сьогодні як зазначає відомий постструктураліст Ж.Бодріяр людина створює і живе у світі симулякрів. Ми на сьогодні симулюємо дійсність. І це не просто слова, а сьогодення констатує даний факт. Наприклад, за віртуальні іграшки люди платять реальні гроші, успішні та багаті люди не є дипломованими спеціалістами – С.Джонс, Б.Гейтц, які отримали дипломи коледжів вже будучи визнаними і відомими в усьому світі. Щодо конкурентоспроможної особистості, то можна сказати наступне, вище ми зазначали, що особистість – це соціалізований індивід, який бере на себе відповідальність за всі обрані нею соціальні ролі. При аналізі поняття конкурентоспроможної особистості ми можемо констатувати таке: це особистість, яка в процесі конкурентної боротьби бере на себе відповідальність за наслідки цієї боротьби. Адже ми розуміємо під боротьбою не знищення конкурентів, а такий тип конфліктних відносин, при якому сторони взаємовизначають один одного та намагаються легітимним способом вирішити конфлікт на власну користь. Саме легітимним способом, адже в сучасній філософській літературі поняття «конфлікт» не знаходиться осторонь наукових відкриттів, як протистояння, зіткнення, боротьба, знищення, хвороба тощо, а звертається увага на конструктивність даного процесу. Оскільки саме в конфлікті опоненти здатні з'ясувати причини його виникнення, структурувати послідовність дій, що дає можливість чітко визначити бажаний результат. «Помилково вважати, що успіхи в науці та техніці – це ізольовані один від одного події. Особливо великі успіхи – і інтелектуальні, і фінансові досягаються тоді, коли два або більше відкриттів відбуваються одночасно і є взаємопов'язаними між собою. Чим різноманітніші дослідницькі проекти, тим більше вчених та засобів, які направлені на реалізацію дослідницьких проектів, тим більший потенціал, яким володіє новаторство і тим результативніше дане відкриття» [11, с.149]. З вище сказаного видно, що конкуренція на сьогодні зводиться до співпраці, з налагодженню діалогу між людьми, інтереси яких перетинаються, особливо в сфері інтелектуальної економіки. Сьогодні економіка не знаходиться осторонь наукових відкриттів. Наукові відкриття широко застосовуються в економічній сфері, наприклад, автоматизація багатьох сфер виробництва.

Отже, можна констатувати, що в основі конфлікту лежать протилежні позиції сторін, зіткнення різноспрямованих дій. Сторони в конфлікті представлені індивідами, соціальними групами, об'єднаннями, організаціями, державами, блоками. Конфлікт з необхідністю передбачає активність суб'єкта конфліктної ситуації. Завдяки своїй винахідливості, кмітливості, креативності одна із сторін здатна вирішити конфлікт на власну користь, але при цьому вона має усвідомлювати наслідки своїх дій і нести відповідальність за них. Саме такою і має бути конкурентоспроможна особистість. В процесі розгортання конфліктної ситуації опоненти повинні дотримуватись певних правил, оскільки, на сучасному етапі розвитку, конфлікти тлумачаться і як форма взаємодії. Тому конфлікт передбачає дію – протидію, дії та відповідні реакції на них.

Отже, конкурентна боротьба являє собою специфічну форму взаємодії опонентів, в процесі якої відбувається чітке виявлення позицій, намагань опонентів для реалізації поставленої мети.

На сьогодні від кожної особистості для реалізації її можливостей настає такий період де вона весь час має демонструвати свою конкурентоздатність і конкурентоспроможність. Адже цілком правомірно зазначав Е.Тоффлер, що сьогодення та майбутнє не для слабких! Перед сучасною особистістю відкриваються нові можливості для реалізації тим самим вона може ставати успішною й багатою. А хто така багата людина? Яка має міцне здоров'я, велику дружню сім'ю... Багатство – це, перше за все, рівень самодостатності людини. Цей рівень самодостатності здатна визначити для себе кожна особистість як на глобальному, так і на локальному рівнях існування.

Отже, сучасний прискорений етап розвитку глобалізаційних процесів вимагає від особистості такої здатності як конкурентоспроможність. Такі якості є необхідними адже, сьогодення ставить перед особистістю певні умови її існування. Успішною буде та особистість, яка здатна адаптуватися до складних динамічних умов життєдіяльності, боротьби за вищий статус у суспільстві, систематично оволодівати новими знаннями,

навичками, долати перешкоди, досягати поставленої мети, яка визначається кожною особистістю. А визначення мети, цілей можливо тільки за умови конкуренції. Саме завдяки їй особистість здатна визначитись як з перспективами власного розвитку, так і окреслити подальший розвиток світового співтовариства.

Список використаних джерел

1. Ананьев Б.Г. Избранные психологические труды. Т.1. / Б.Г. Ананьев – М.: Педагогика, 1980. – 230 с.
2. Гесиод. Полное собрание текстов / Вступительная статья В.Н. Ярхо.
3. Губерський Л.В. Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого–світоглядний аналіз / Л.В. Губерський, В. Андрущенко, М. Михальченко; Методологічно світоглядний аналіз. – К.: «Знання України» 2002. – 580 с.
4. Энгельс Ф. Конституционный вопрос в Германии / К.Маркс, Ф.Энгельс // Сочинения. Т.4. – 2 изд. – М.: Государственное издательство политической литературы, 1955. 638 с.; С.60
5. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А.Н. Леонтьев – М.: Наука. 1975. – 304 с.
6. Людина і світ / [Л.В. Губерський, В.Г. Кремень, А.О. Приятельчук та ін.]; за ред. Л.В. Губерського [3–те видання, виправлене і доповнене]. – К.: «Знання», 2007. – 350 с.
7. Маркс К. Нищета философии / К.Маркс, Ф.Энгельс // Сочинения. Т.4. – 2 изд. – М.: Государственное издательство политической литературы, 1955. – 638 с.; С.80.
8. Маркузе Г. Одномерный человек. Исследование идеологии развитого индустриального общества / Г.Маркузе – М.: REFL–book, 1994. – 368 с.
9. Платонов К.К. Структура и развитие личности / К.К. Платонов – М.: Наука, 1986. – 254 с.
10. Социализация личности и психологические роли: материалы юбилейной конференции «Ананьевские чтения – 97» [Теоритические и прикладные вопросы психологии], (М., 1997), С.17–19.
11. Тоффлер Э. Революционное богатство / Э.Тоффлер, Х.Тоффлер – М.: Издательский дом АСТ, 2008.
12. Тоффлер Э. Шок будущего / Э.Тоффлер – М.: АСТ, 2002. – 557 с.
13. Філософський енциклопедичний словник [голова редколегії В.І. Шинкарук], – К.: Абрис, 2002. – 742 с.
14. Johnson S. A dictionary of the English language. In two volumes. VOL. 1 / J. F., C.Rivington [etc.]. – 6th ed. – London, 1785. – 1104 p.
15. Marshall A. Principles of Economics / A. Marshall. – 8th edition. – London: Macmillan and Co., Ltd., 1920. – 577 p.; p. 5.
16. McNulty P.J. Economic Theory and the Meaning of Competition / P.J. McNulty // Quarterly Journal of Economics. – 1968. – 82 (4). – P.639–656.
17. Cawdrey R. A Table Alphabetical (1604) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.library.utoronto.ca/utel/ret/cawdrey/cawdrey0.html#s>.

Невмержицкая М.В. Понятие конкурентноспособности личности: социально–философское измерение

Исследовано социально–философское содержание понятий «конкуренция», «конкурентноспособность», «конкурентоспособная личность». Выявлено, что конкуренция выступает в качестве необходимого сущностного условия существования человека, а конкурентоспособность – способом ее существования.

Ключевые слова: человек, индивид, индивидуальность, личность, конкуренция, конкурентноспособность, конкурентоспособная личность.

Nevmerzhicka, M.V. Concept of a competition is possibility personality: socially–philosophical measuring

Socially–philosophical maintenance of concepts is investigational «competition», «competitive personality». It is educed, that a competition comes forward as a necessary essence condition of existence of man, and competitiveness – by the method of her existence.

Key words: man, individual, individuality, personality, competition, competitive personality.